

GAMMALSVENSKBY I JULETID

2 – 9 januari 2005

av Karl-Erik Tysk

Tage Brolin och jag tar flyget från Stockholm klockan 07 00 över Wien till Dnepropetrovsk. Det är fem år sedan vi besökte Gammalsvenskby vid den ortodoxa jultiden för att inviga ett monument över kristendomens 2000-åriga existens. I Svenska Dagbladet kan man läsa att Viktor Jusjtjenkos välkomnade det nya året på Självständighetstorget i Kiev tillsammans med Georgiens president. Revolutionen i orange har lyckats även om Viktor Janukovitj fortfarande göra allt för att driva den rättsliga processen vidare. I Dnepropetrovsk blir vi hämtade av en bil från Scanagri som Sven Bjerlestam har ställt till vårt förfogade. Formaliteterna i ankomsthallen har genom åren reducerats till det normala och kontrollerna är snarast mindre än i Sverige. Det är dimmigt över flygplatsen och temperaturen rör sig kring noll. Det betyder att vi slipper det hala väglag som någon gång har fått hjärtat att flyta upp i halsgropen på oss, när bilens hastighet har passerat 160 km/tim. Jag kan därför lugn somna i baksätet medan vi kör sträckan ner till Zmejevka (cirka 26 mil) och behagligt vakna när vi närmar oss Berislav. Inget anmärkningsvärt händer och vi är i god tid före kvällen framme hos Lilija, Roman och Katarina Malmas på Naberezjna (ukr.) 47. Familjen tycks befinna sig i högönsklig välmåga. Katarina talar till vardags ukrainska, men när hon leker med sina dockor övergår hon till att förmana dem på ryska. Svenskan finns där också i form av enklare satser och de vanligaste räkneorden. Det är några plusgrader och torrt på gatan. Lilija talar till och med om vårväder och det kommer att stå sig det mesta av vår tid i Gammalsvenskby.

Måndagen den 3 januari

Efter frukost vid niotiden ger vi oss ut på besök till våra vänner i byn. Det är samma rutiner som alltid men lika spännande varje gång att få lyssna till såväl gamla och välkända som nya och uppfriskande berättelser. Vi tittar för första gången in i den secondhandbutik som den ortodoxe prästen Oleksandr Kvitka startat. Där välkomnar oss en försäljningsinriktad kvinna och när vi går därifrån har vi några nyinköpta ikoner i väskan. För övrigt hänger det mängder av kläder i butiken. Det är ett lovvärt initiativ som Oleksandr har tagit.

Det faller sig sedan naturligt att vi börjar hos Gustav Annas. När vi passerar genom verandan ligger där en antal färdiggjorda kvastar och väntar på årets turister. Som vanligt försöker jag peppa Gustav att ta åtminstone 20 dollar styck för dem. Gustav har ingen större jultall men väl en dekorerad tallgren på väggen som ger köket julstämning. Det är varmt och skönt i köket. Gustav gillar värme. Självklart kommer vi först in på presidentvalet. Gustav har röstat alla tre gångerna, men han avslöjar inte vem som fått hans röst. Däremot har han besked om hur Zmejevka röstade: 1200 för Jusjtjenko, 32 för Janukovitj och 19 som inte ville han någon av kandidaterna. Alltså en massiv uppslutning för en nyordning. De senaste månaderna har pensionerna höjts. Alla har fått samma pension, tidigare var den differentierad, 284 grivner per månad. Det är uppenbart att det handlar om valfläsk.

Gustav son Anatolij, som fortfarande inget arbete har, kommer in och talar om att en av byborna har dött, Ljudmila Izatjenko (c: a 55 år). Hon har lidit av strupcancer och haft det svårt med andningen men varit i tyska kyrkan så sent som i går och därför kom dödsfallet helt överraskande. Ljudmila mamma, Daga, var svenska.

Jag ber Gustav berätta om det största eller märkligaste han varit med om i livet. Han funderar en lång stund. Helst vill han då gå över till ryska men på min enträgna begäran håller han sig till svenska. Han nämner först hur han fick följa med sin far ut på holmarna i Dnjepr.

Sedan rör han sig framåt i tiden till kriget, den tyska ockupationen och förflyttningen till Tyskland och slutar 1947-48, när han utbildade sig till traktorförare.

Efter Gustav är det som vanligt Milita Prasolovas tur. Hon bor ju i huset intill. Milita har inte varit så bra den sista tiden. Hon lider av lågt blodtryck. Hon har fått injektioner. Men trots det ramlade hon en gång och blev liggande under tre dagar utan att kunna äta något. ”Litet bättre har jag varit den här veckan, kanske för att det är jul”, säger hon. Hon har inte varit i kyrkan och inte heller kunnat gå till affären. Hon kunde tyvärr inte vara med om sångövningen i december, innan Christina Sturén åkte hem till Sverige och den lilla kören hade avskedsfest.

Milita berättar om sin sonson som var inblandad i en trafikolycka i Kachovka i september 2003. Nu har domen kommit. Han måste betala 15 000 grivner i böter under 4 år.

När Milita, liksom Gustav, skall berätta om det märkligast hon varit med om, stannar hon för vistelsen i Komi, dit svenskarna anlände i december 1945. Då var det 40-50 grader kallt i området.

Efter lunch besöker vi Lilly Hansas. Hon är full av liv trots att hennes blodtryck hoppar upp och ner. Hennes språk är lika mustigt som vanlig. Hon visar sin jultall men säger att hon inte har någon jultomte. ”Jag är själv jultomte.” Sedan tittar hon på mig och säger: ”Vad var det där för en djävel som stod där med mössan över ansiktet.” Jag hade skojar lite med henne när hon kom till grinden, och dragit ner över huvudet.

Lilly berättar om ett par i Klosterdorf som var så fulla att de inte märkte att det tog eld i huset. Mannen dog och kvinnan är fortfarande på sjukhuset i Berislav. Elsa Schultz dotter har också dött. ”Ingen vet vilken sjukdom hon hade. Kanske blev hon ihjälslagen”, säger Lilly dramatiskt. Så visar Lilly lite post. Hennes korrespondens är omfattande. Det beror på att hon själv skriver mycket på svenska. Men posten i Ukraina fungerar inte alltid så väl. Hon visar ett brev från Sverige – utan innehåll. Det har posten befriat kuvertet från. Lilly har också fått brev från släktingar i USA, två bröder, ”tjocka som tjurar”, av vilka en har gift sig. De har också skickat kort. ”Förbannade åsnor”, säger Lilly.

Lilly berättar att den tyske prästen skall flytta till Tyskland. Vem som skall hålla i gudstjänster då, vet man inte. Kanske blir det en kvinna som utbildar sig till predikant. Men det gillar inte Lilly. ”Kvinnor är inga riktiga präster.”

Den största händelsen i livet för Lilly handlar om hur familjen efter kriget kom med tåg från Tyskland till Cherson och de strapatser de gick till mötes innan de till slut nådde fram till Gammalsvenskby.

Efter Lilly faller det sig naturligt att titta in hos Alexander och Natasja Zablude, läkarparet. De dukar genast fram mat på bordet i matsalen i den ombyggda delen av huset, alldeles innanför köket. Det första Alexander visar är en bild från revolutionen i Kiev. Han är en entusiastisk anhängare till Viktor Jusjtjenko: ”Vi har blivit en europeisk stat.” Det säger han med stolthet och glädje.

Men framför allt uppehåller de båda sig vid sitt Sverigebesök i somras. Natasja var med på vår bussresa hem, liksom Oleksandr Kvitka, Maria Malmas och Elsa Kozenko. Alexander åkte med Sven Bjerlestam till jubileet på Gotland den 1 augusti. De är otroligt tacksamma och fyllda av minnen och behandlar oss därför kungligt. På bordet står en liten svensk flagga och bredvid ligger några stenar som de tagit med sig. På en av dem står det skrivet ”Gotland”. De bjuder också in oss till en måltid på julaftons kväll.

Tisdagen den 4 januari

På förmiddagen går vi till Emil Norberg. Emil som inte mår särskilt bra, ligger som vanligt numera till sängs. Först känner han inte igen oss. Men när Lisa, hans styvdotter, reser honom upp fattar han snabbt vilka vi är. Han återvänder till sitt gamla jag och börjar nästan genast

berätta om sin barndom och vistelsen på Gotland. Det är svårt att välja ut en speciell upplevelse som är den största. Därför kommer hans berättelse att röra sig från barndomen, över Stalins terror 1937 och krigsåren till Emils speciella efterspel med fängelse och förvisning till Sibirien. Emil är fortfarande outtröttlig i sitt berättande och vi sitter ganska länge fängslade av hans minne.

Efter lunch kommer Alexander Zabluda och den gamle kolchosdirektören som har ett stort hus i byn som står öde alldeles i närheten av Dnjepr. Det har talats om att Tage och jag skulle vara intresserade av att köpa det. Därför har vi beslutat att ta tjuren vid hornen och ändå titta på huset. Vi sitter först och pratar en stund hos Malmas. Tage berättar om sitt företag och sina anställda och kolchosdirektören, som inte vill vara sämre, genmäler att han en gång hade hundratals anställda. Men det är inte bra att låta honom ha ett övertag om det skulle komma till förhandlingar om priset. Därför frågar jag helt fräckt frågat honom vad resultatet blev. Då lägrar sig en pinsam tystnad över samtalet. Vi blir sedan visade runt i ett hus som på kort tid förfallit så fullständigt att det skulle krävas en total ombyggnad för att göra det beboeligt. När direktören, som numera arbetar på socialkontoret i Berislav, talar om priset, 25 000 dollar, blir det absurda i situation uppenbar. För att säga något bjuder vi honom 6 000, vilket också det är alldeles för mycket. Men ryktet i byn förstärks och efter bara några timmar berättas det att vi tänker starta en hotellrörelse i Zmejvka. Men inte bara det. Snart ringer fler människor till Malmas och undrar om inte vi är intresserade att köpa deras hus.

Därefter går vi till Oleksandr Kvitka som är otroligt entusiastisk över presidentvalet. Han visar med översvallande stolthet upp sin halsduk i orange, den fredliga revolutionens färg. Minst lika glad och tacksam är han över sitt Sverigebesök och bjuder på stående fot in oss till två måltider, en på julaftons kväll och en på juldagen efter gudstjänsten.

Kvällen tillbringas vi sedan hos borgmästarinnan, Ljubov Petrovna Jermolajeva. Viktoria, hennes dotter, har äntligen fått visum till Sverige och kan påbörja sina juridikstudier vid Lunds universitet senare i januari.

Läget i byn är inte alltför ljus. Omkring 10 %, det vill säga 200 personer har arbete, 200 inom kommunen, 20 i Berislav och 100 personer i skolan. Resten är arbetslös. Cirka 3 000 hektar av den gamla kolchosen har övertagits av en före detta general. Han skulle kunna ge säsongarbete åt 200 man men det är inte alls säkert att det blir folk härifrån byn. Borgmästarinnan anser att en gasledning skulle kunna vara byns räddning. Men det är högst osäkert om det kommer att byggas en sådan hit. Om inte kommer byn knappast att ha någon framtid, trots att man här röstade progressivt (84 procent eller 1 300 röster för Jusjtjenko).

Onsdagen den 5 januari

På morgonen får vi besök av skolan gymnastiklärare, Mikola Kurivtjak, som överlämnade en video om ett besök som gjorts i de byar varifrån den grekisk-katolska befolkningen i Zmejvka kommer och som nu ligger i Polen efter landbytet i början av 50-talet. Under vårt besök i byn sommaren 2004 fick Mikola ett bidrag till videoproduktionen. Mikola berättar också att han om två år skall åka till Gotland med en grupp på 15 personer från skolan. I år går färden till Poltava. Mikola tillhör den grekisk-katolska församlingen och är en av dess drivande krafter.

Efter lunch går vi till Schlangendorf, där ett besök hos Anna Portje står först på dagordningen. Som vanligt går hon ut och binder hunden, innan hon kommer och öppnar grinden för oss. Anna har inte eldat på tre dagar, eftersom vädret gör att det ryker in. I stället har hon använt sitt elektriska element. Anna, som ofta är motvalls, är ingen anhängare av Viktor Jusjtjenko. Hon röstade i stället på Janukovitj. ”Jusjtjenko var bankdirektör”, säger hon, ”och stal våra pengar.” ”Gud märker skälmen. Han blev sådan i ansiktet.” Men Anna är

väl medveten om att hon säger något högst olämpligt: ”Jag är som en automat. När jag börjar kommer loppor.”

Anna intresserar sig för namnet Norberg och dess härkomst. Hon visar ett urklipp från en svensk tidning, där det berättas om ett släktmöte i det västmanländska Norberg.

Tage och Anna tittar sedan på kort från Annas vistelse på gården Forstena nära Hunneberg. ”På Hunneberg växte så fina julgranar och så klart vatten kom från källorna. Men vi bodde inte så bra. Det var liksom en vedbod.”

När jag frågar Anna vilken den största upplevelsen i livet har varit, har hon svårt att välja. ”Det är så många saker man inte kan tala om.” ”Men det grymmaste var när de tog pappa bort.” Så berättar Anna om de dramatiska dagarna som började den 5 november 1937, när ”Svarta kråkan” som säkerhetstjänstens bil kallades kom och hämtades hennes far som tillsammans med flera andra fick den dödsbringande beteckningen ”kontrarevolutionär”.

När Anna efter en lång berättelse når slutet, faller det sig naturligt att avsluta vårt besök med Herrens heliga nattvard.

Vid halv fyratiden kommer vi till Anna Sigalet. Anna berättar att skolans kvinnliga rektor sagt till den tyske prästen Eduard Loeffler att säga till kyrkobesökarna att rösta på Viktor Janukovitj i presidentvalet. Det hade han naturligtvis inte brytt sig om. Därför kallade Janukovitjanhängarna honom för ”ett tyskt svin”. Detta trots att tyska kyrkan varje år skänker kol till skolan, så att det går att vistas i lärosalarna när det inte är för kallt ute. Till skillnad från Anna Portje har familjen Sigalet riktigt varm. Man eldar i köket och det sprider sig till de angränsande rummen. Muren bakom min rygg känns glödhet.

Anna talar om att Nina Knutas vars man förestår tyska kyrkas odlingsprojekt skall till polisen idag för att redogöra för varför man har två traktorer. Vi vet inte vad det handlar om, men på oss verkar det nästan som om de gamla sovjetiska metoderna lever kvar. En gång var man kulak, storbonde, därför att man höll sig med två hästar.

Det är fortfarande svårt att driva jordbruk. Anna berättar att i fjol hängde sig en man i byn. Han hade skaffat sig en hel del jordbruksredskap men i slutändan kunde han inte betala dem.

Det stora i Annas liv är vistelsen i Komi, när man kom hem från exilen i Tyskland och genast förvisades till den arktiska kylan. Hon berättar på sitt välartikulerade och sakliga sätt om hur det var där uppe i norr. När hon är färdig firar vi nattvard tillsammans. Då har det hunnit ta eld i ryggen på den fåtölj i vilken jag sitter. Vi måste ta ut den på trappan och hälla vatten i den. Men det var en föga noterbar incident jämför med allt det som Anna har berättat för oss om.

Torsdagen den 6 januari

Denna dag börjar vi hos Lisa Hansas, som har besök av släktingar. Vi samtalar en stund med henne på tyska och firar så nattvard.

Därefter går vi till grannarna, Emma Utas, hennes svägerska Tanja och dennas son Johannes. Vi firar nattvard och så samtalar vi en stund. Emma längtar efter våren då hon får sätta potatis. Emma, som den första mars blir 73 år, är väl tillsammans med sin syster Elsa Kozenko den mest fromma kvinnan i byn. Därför är det inte så förvånande att det största i hennes liv är den dag man efter kommunismens härjningar på nytt fick fira gudstjänst i kyrkan. Tage som planerar att framställa ett antal vykort över Zmejevka, har valt att låta Emma finnas med på ett av dem. Han visar henne hur det kommer att se ut och hon ger sitt ”godkännande”.

Sedan går vi till Klosterdorf och Elin Hermann, syster till Lilly Hansas och Maria Norberg och svägerska med Lisa Hansas. På vägen passerar vi det grekisk-katolska kapellet. Vi kan konstatera att man nu rest väggarna på den kyrka som man håller på att bygga och som så småningom skall ersätta kapellet. Elins son Kolja tar emot oss, då vi kommer. Som vanligt

sitter Elin på sängen och tittar på teve. På grund av sitt bräck kan hon inte röra sig så mycket. Hennes mage ligger på det högra låret. När vi ser Viktor Jusjtjenko på teve utbrister Elin på sitt karaktäristiska sätt: ”När jag såg honom vid presidentvalet, tänkte jag: Vad i helvete skall vi få för en president. Men de hade ju förgiftat honom.” Vi firar nattvard och sedan sitter vi och samtalar en lång stund. ”Om någon kommer så lever, så lever jag upp. Annars sitter jag och gråter. När ingen kommer, så är det svårt. Men Kolja kommer varje dag och är det för svårt, så sover han här också.”

En ny bekantskap i Klosterdorf blir Anna Bila, svägerska till Anna Annas och syster till Andreas Annas som nu bor i Schlangendorf. Anna är 61 år. Hon har fortfarande litet svårt att gå. 1992-93 låg hon på sjukhus och sedan sex år hemma. Hon har opererats 3 gånger.

Efter lunch firar jag nattvard tillsammans med Nina Klimenko som ofta besöker Malmas. Hon läser med stor inlevelse några av sin nya dikter, som hon då och då får publicerade i olika tidningar.

På eftermiddagen besöker vi Elsa Kozenko. Hon har varit ett par gånger på sjukhuset under hösten. Hon leder av högt blodtryck och värk. I går kom hon hem. Hon skall till sjukhuset i Cherson den 10 eller 11 januari. ”När jag var i Sverige var jag stark, nu är jag svag.” Tage visar kort från sommarens besök i Mörbylånga, där hon en gång döptes, och från Öresundsbron som de betraktade på avstånd. ”Vi får tacka Gud för allt han ger.” Apropå den ortodoxa julen som kommer senare än den västerländska återger Elsa vad hennes mamma en gång sade: ”Tyskar och svenskar reste till Betlehem med hästar men ryssarna med oxar. Därför kom de två veckor senare.”

Under tiden kommer dottern, Halina Tormoz, och hennes son Vova. Vova väntar just nu på visum. Han skall, så snart han får det, resa till Sverige och folkhögskolan i Tomelilla. Han har fått stipendium för studier ett år framåt. Hans hoppas sedan kunna studera vidare i Sverige. Just nu är han bra på engelska men hoppas kunna lära sig svenska riktigt bra under året i Tomelilla.

När Elsa skall berätta för oss det största som hänt i hennes liv, väljer hon inte någon upplevelse från kriget eller tiden omedelbart därefter utan något helt annat som stämmer bättre med hela hennes karaktär: ”Att kyrkan är öppen är det största.” Precis som sin syster alltså.

Klockan sex är vi inbjudna till Oleksandr Kvitka för att äta en vegetarisk måltid med tolv rätter, bland annat underbara pelmeni fyllda med vallmofrö. Man kan knappast tänka sig att man fortfarande befinner sig i den fastetid som föregår julen. Så här måste mannat i öknen en gång ha smakat.

Nästa jultid, klockan åtta, väntar hos Alexander Zabluda, som förutom oss har inbjudit skoldirektören med fru och två döttrar, varav den ena bott i London i fem år. Det blir livliga politiska diskussioner, eftersom Alexander och skoldirektören har diametralt motsatta uppfattningar. Som många statstjänstemän har den senare stött Viktor Janukovitj i presidentvalet. Alexander backas också upp av direktörens dotter.

Fredagen den 7 januari, den ortodoxa juldagen

På förmiddagen är det gudomlig liturgi i den ukrainsk-ortodoxa kyrkan, som celebreras av Oleksandr Kvitka med flera assistenter. Hans svärson tjänstgör som diakon. Han reciterar också dagens evangelium om de tre vise människors besök i Betlehem från Matteusevangeliet. Kvitka läser därefter, på predikans ställe, upp ett brev från patriarken Filaret, där denne ber om att den Helige Andes frid skall råda i människornas hjärtan på gator och torg i Kiev och på andra ställen i Ukraina. Filaret är en av Viktor Jusjtjenkos hängivna anhängare.

Efter liturgin vidtar ett kyrkospel, *verteb*, som framförs av ett antal män från den grekisk-katolska församlingen. Det är en livfull föreställning som utlöser befriande skratt i kyrkan.

När människorna lämnar kyrkan kysser de korset som Oleksandr Kvitka håller fram och han tecknar med en pensel doppat i vatten ett kors på deras panna. Eftersom jag är präst får jag själv teckna korset på min panna.

Efter kyrkan är vi inbjudna till familjen Kvitka för att på nytt äta julbord, denna gång med ett dignande bord av köttträtter. Innan måltiden kommer gänget från grekisk-katolska kyrkan och framför än en gång *verteb*.

Vi äter lunch hos Maria Malmas i Schlangendorf. Maria har besök av sin son Sasja, hans fru och dotter. Maria berättar att hon haft besök av språkforskare som utfrågat henne om hur man i Gammalsvenskby böjer substantiv och verb. Maria som lever ensam, har också blivit bestulen, vilket gjorde att hon blev sjuk och fick vistas en tid på sjukhuset i byn, Efteråt firar vi nattvard tillsammans. När jag frågar Maria efter den största händelsen i livet, berättar hon om svälten våren 1947, då det knappast fanns något att äta.

Kvällen tillbringas vi hos Lilija och Roman.

Lördagen den 8 januari

Vi äter frukost vid niotiden och tar god tid på oss innan vi ger oss i väg på dagens första besök. Vi går till ålderdomshemmet och Lidija Utas, som vi nästan tar på sängen. Hon har nu flyttat ihop med sin livskamrat Alexej Lukin, så att de bor i samma rum. Han är född 1933, medan Lydia är sex år yngre. Lidija mår bra och Alexej ser ovanligt pigg ut, välklädd som han är, nyrakad och kortklippt. Lidija säger rakt ut att hon vill gifta sig och riktar också frågan direkt till Alexej, som dock svarar något undvikande, även om han inte ser något hinder för att de skall ta det steget, eftersom de redan lever tillsammans som om de vore gifta. Till slut lyckas det enas om att de skall gifta sig nästa gång det blir ett prästbesök från Sverige i byn. I stället för äktenskap firar i nattvard.

Sedan gör vi ett kortare besök hos Lilly Hansas för att fira nattvard tillsammans med henne och hennes systerson Kolja. Efteråt samtalar vi en stund och Lilly konstaterar att människor har hämtat det mesta på kolchosen och kapat ner träden, så att det inte finns en vedpinne mer att ta hem därifrån. Till och med kolchoskontoret i byn har man tömt på innehåll, dörrar, fönster och allt man har kunnat yta med sig. Det sår som en naken ruin.

Nu skal Lilly skriva till sina brorsöner i Amerika, de som "har stora bukar". "Idioterna, de kan ingenting", säger hon på sitt målade språk. "Vill de inte veta något om oss är det slut på skrivandet. Jag behöver ingenting längre, bara gravgården."

När vi går förbi sjukhuset berättar Natasja Zablude att en åldring just har dött. Man håller på att snickra ihop en likkista och skall sedan begrava honom.

Så går jag ensam till Emil för att fira nattvard med honom. Han har besök av Lisas barn och barnbarn, så det blir sammanlagt sju stycken som går till kommunion.

Efter Emil hinner jag innan lunch göra ett nytt besök hos Milita och bjuder samtidigt in Gustav, så att vi tillsammans kan duka Herrens bord.

Efter lunch går vi för tredje gången till Schlangendorf. Vi skall hälsa på hemma hos Viktor Buskas. Viktors mamma, Maja, ligger som vanligt till sängs men är ändå pratsam och uttrycker som inte helt oväntat sin bitterhet över att familjen har det så fattigt: "De klagat på att Viktor är lat, men han hugger ved och eldar så vi har det varmt." Tillsammans med Viktors fru Paulina och dottern Marina (född den 28/6 2003) firar vi nattvard.

Mitt emellan Gammalsvenskby och Mühlhausendorf står monumentet över kristendomens tvåusenåriga historia, som vi passerar på väg från Schlangendorf. Det är nästan exakt fem år sedan Tage och jag var med om invigningen. Det ser inte mycket ut för världen men det

vittnar om att tron lever i människornas hjärtan på ett helt annat sätt här i Ukraina än hos oss i Sverige.

På hemvägen hälsar vi på hos Maria och Nils Norberg. Deras son Anatolij (född 1960) är också hemma. Också här firar vi nattvard. Trots att han har svårt att gå, verkar Nils ganska pigg. Maria har däremot inga svårigheter att röra sig. Hennes kropp är full av energi. Det största i Maria liv var när kolchosen var igång. Hon arbetade som mjölkerska där i 32 år, under det att hennes make jobbade på den andra kolchosen, i Schlangendorf.

Den enda familj vi hittills inte besök är Anna Annas. Anna bjuder på kaffe men tycker inte att vi behöver fira nattvard, eftersom hon skall till kyrkan i morgon. Anna ser inte så pigg ut. Hon har drabbats av lågt blodtryck, som nu har stabiliserats på en normal nivå. Men blodtrycksfallet har sina naturliga orsaker. Hennes dottersons hustru, tog livet av sig den 15 oktober i fjol. Hon var bara 23 år och hade ett barn på ett år och tre månader.

Anna tycker den bästa tiden i byn var under Leonid Brezjnevs tid. Då fanns det att äta. Under Kutjma var det också till en början bra men sedan släppte han efter. Följdriktigt gillar inte Anna Viktor Jusjtjenko: "Vad kan han göra? Ingenting!"

Kvällen tillbringas vi hos familjen Jermolajeva, som för helgen har utökats med sonen, sonhustrun och deras två barn, som numera bor i Krivij Rig, där sonhustrun arbetar som tandläkare.

Söndagen den 9 januari

Det är söndag men vi hinner inte gå i gudstjänsten i tyska kyrkan, eftersom vi måste resa. Den här gången gör det inte så mycket, eftersom vi hunnit med att fira nattvard i nästan varje hem. Det har hunnit bli 46 kommunikanter.

På morgonen gör jag ett besök hos Emil som avslutning på besöket. Därefter samtalar vi med Sven Bjerlestam och hans fru Galina som just kommit med nattåget från Bjela Krinitza och Kiev efter en resa till Thailand, innan det är dags att ge sig iväg med bil mot Dnepropetrovsk och det väntande flyget. Bilen som skall ta oss dit är litet försenad och det blir en färd mot klockan, särskilt som vi blir stoppade på vägen för fortkörning. Efter en stund kommer vi vidare. Vår chaufför har kört så fort att det kommer att bli domstolssak. Det bär sig emellertid inte bättre än att vi blir hejdade ytterligare en gång av samma anledning. När hoppet om att nå fram i dit är på väg att försvinna lyckas föraren krångla sig ifrån ytterligare åtgärder, sannolikt genom att åberopa den tidigare incidenten och nödvändigheten av att komma fram i rätt tid till flyget. Vi når fram, även om vi checkar in som de sista, och kan återvända till Sverige efter ännu en lyckad resa i ett Ukraina som fortfarande väntar på att bestämma datum för installationen av sin nya och efterlängtrade president. Det är en svår uppgift som ligger framför honom. Och vad kommer att hända med Zmejevka?

Karl-Erik Tysk